

Received: 31 July 2022

Revised: 25 September 2022

Accepted: 30 October 2022

แนวทางการสอนนาฏศิลป์ไทยโดยใช้นาฏยศัพท์เป็นฐานสำหรับผู้เรียน
ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะ
GUIDELINES ON THAI DANCE TEACHING: THE UTILIZATION OF
DANCE VOCABULARY WITH STUDENTS HAVING DIFFERENT
BACKGROUND KNOWLEDGE

ณรงค์ คຸ້มมณี^{1*}Narong Cumanee^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่า ประโยชน์ และความสำคัญของการนำนาฏยศัพท์มาใช้เป็นแนวทางสำหรับการสอนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยให้กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เนื่องจากนาฏยศัพท์ไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่ใช้สื่อสารในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยเท่านั้น แต่สามารถนำมาใช้สื่อสารเพื่อเสริมสร้างทักษะพื้นฐานสำคัญให้กับผู้เรียนช่วยสร้างความเข้าใจในการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเมื่อต้องปฏิบัติท่าที่ประกอบด้วยอวัยวะศีรษะ ไหล่ ลำตัว มือ ขา และเท้า

แนวทางการสอนนาฏศิลป์ไทยโดยใช้นาฏยศัพท์มาเป็นฐานการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการนำนาฏยศัพท์มาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการสอนปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทย จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียน โดยเฉพาะแนวทางการสอนนาฏศิลป์ไทยด้วยการใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่นำนาฏยศัพท์มาเป็นฐานผ่านวิธีการอธิบาย และถ่ายทอดหลักการปฏิบัตินาฏยศัพท์อย่างถูกต้องครบถ้วนทุกหมวดของร่างกายก่อนเริ่มฝึกปฏิบัติท่าพื้นฐาน และกระบวนการท่าที่ยากขึ้นในอนาคต แนวทางการสอนนาฏศิลป์

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Ayutthaya Rajabhat University

* Corresponding author e-mail: lek2420_1@hotmail.com

ด้วยการนำนาฏยศัพท์มาเป็นฐานในการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มพูนความรู้ความสามารถเสริมสร้างทักษะพื้นฐานที่ดีให้กับผู้เรียนทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติท่ารำได้อย่างถูกต้องสวยงาม และต่อยอดให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติท่ารำที่เป็นไปตามแผนการจัดการเรียนการสอนเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ ช่วยผลักดันให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในกระบวนการใช้ร่างกายและการจัดระเบียบร่างกายในการปฏิบัติท่ารำของการแสดงนาฏศิลป์ไทยไม่ว่าจะเป็นการแสดงโขน ละคร หรือระบำชุดต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องสวยงามตามแบบแผนของการแสดงนาฏศิลป์ไทย

คำสำคัญ: แนวทางการสอนนาฏศิลป์ไทย; นาฏยศัพท์เป็นฐาน; ความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะนาฏศิลป์

Abstract

This article aims to present the benefits and importance of using dance vocabulary as a Thai Dance Teaching Method to enhance the knowledge of university students with different background knowledge in dancing. Dance vocabulary is not only theoretically used for communication, but provides a strong practical knowledge of dancing for a better understanding of movements of head, trunk, hands, legs, and feet.

The guidelines on using dance vocabulary for teaching Thai dance are, therefore, an important tool to help students learn effectively. In brief, it is first necessary to understand each dance vocabulary through explanation by the lecturer prior to dancing. Importantly, the selected dance vocabulary should link to each part of the human body in dance movements. This is required for a basic dance at the beginning and for an advanced dance in the future. Dance vocabulary-based learning guides a proper body movement along with a correct pattern of dancing and helps controlling one's body while dancing. This will be helpful for any kinds of Thai dance.

Keywords: Guidelines for teaching Thai dance; Dance vocabulary; Different background knowledge on dancing

1. บทนำ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของการเปิดรับนักศึกษาใหม่เพื่อเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในศาสตร์ทางด้านศิลปกรรม แขนงวิชานาฏศิลป์ไทยของสาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พบว่านักศึกษาที่เลือกเข้ามาศึกษาต่อส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีความสนใจและต้องการเลือกศึกษาในศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยเพื่อนำไปใช้สำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต ได้แก่ ครู ศิลปิน และอาชีพธุรกิจส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดง โดยแบ่งความสามารถของผู้เรียนออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่มีพื้นฐานทักษะปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทยและกลุ่มที่ไม่มีพื้นฐานทักษะปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากว่าเมื่อผู้เรียนทั้งสองกลุ่มต้องศึกษาในรายวิชาปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยพื้นฐานพบว่า นักศึกษากลุ่มที่มีพื้นฐานทักษะจะสามารถปฏิบัติท่ารำที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูผู้สอนได้อย่างสมบูรณ์ แต่สำหรับนักศึกษาที่ไม่มีพื้นฐานทักษะในการปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทยจะไม่สามารถปฏิบัติท่ารำได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัตินาฏศิลป์จะขาดความเข้าใจในกระบวนการการใช้ร่างกายและการจัดระเบียบร่างกายในการปฏิบัติท่ารำที่ถูกต้อง จึงส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถปฏิบัติท่ารำให้เป็นไปตามแผนระยะเวลาของการจัดการเรียนการสอนในแต่ละสัปดาห์ จากสาเหตุทางด้านพื้นฐานทักษะที่แตกต่างกันของผู้เรียนจึงทำให้ประสิทธิภาพทางการเรียนลดลง สอดคล้องกับความคิดเห็นของนิสา เมลานนท์ ที่ได้กล่าวถึงปัญหาเรื่องผู้เรียนที่ขาดทักษะในการปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไว้ว่า “การจัดการเรียนการสอนของนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ขาดทักษะในการปฏิบัตินาฏศิลป์ ส่งผลให้ผู้เรียนได้ช้า จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกท้อถอย เบื่อหน่าย และเห็นว่าการเรียนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยเป็นเรื่องยาก ทำให้ผลการเรียนของนักศึกษาไม่เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้” (นิสา เมลานนท์, 2555, น. 82) ความแตกต่างด้านทักษะพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรและต่อตัวผู้เรียนโดยตรง

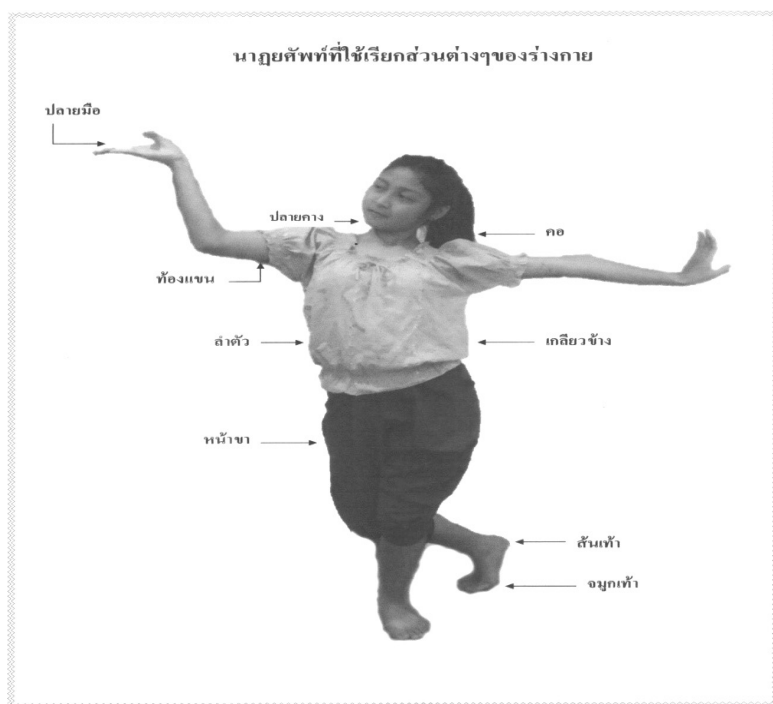
เมื่อนำประเด็นปัญหาเรื่องความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะในการปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยของผู้เรียนทั้งสองกลุ่มมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ทำให้เห็นได้ว่าผู้เรียนกลุ่มที่ไม่มีพื้นฐานทักษะในการปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทย เมื่อปฏิบัติท่ารำจะมีปัญหาเรื่องการจัดระเบียบร่างกายที่ไม่เหมาะสม ผู้เรียนไม่สามารถจัดวางการใช้ศีรษะ ลำตัว มือ ขา และเท้าของตนเองให้อยู่ในสัดส่วนที่ถูกต้องของการใช้อวัยวะภายนอกร่างกายตามหลักนาฏยศัพท์ ส่งผลให้การปฏิบัติท่ารำไม่ถูกต้องสวยงามตามแบบนาฏศิลป์ไทยหรือที่ภาษานาฏศิลป์เรียกว่า “การรำขัดมือขัดเท้า” และเมื่อมีปัญหาทางด้านทักษะของผู้เรียนมาวิเคราะห์ร่วมกับวิธีการจัดการเรียนการสอน ทำให้เห็นปัญหาในเรื่องวิธีการถ่ายทอดของครูผู้สอนที่ไม่สามารถสอนให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติท่ารำเลียนแบบครูผู้สอนได้อย่างถูกต้อง

ครบถ้วนในระยะเวลาอันจำกัด จากประเด็นปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงจำเป็นต้องค้นหาแนวทางการสอนสำหรับสื่อสาระระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียน เพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจในเรื่องการจัดระเบียบร่างกายที่ไม่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติท่าทำให้กับผู้เรียน ช่วยปูพื้นฐานทักษะสำคัญในการปฏิบัติท่าเพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานก่อนการเรียนภาคปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทย ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้และสนใจเรียนนาฏศิลป์ไทยมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นการช่วยลดปัญหาเรื่องของการรู้สึกท้อถอยเบื่อหน่ายและมองว่าการเรียนปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยเป็นเรื่องยากจนอาจเป็นสาเหตุให้ผู้เรียนตัดสินใจลาออก เพราะย่อท้อต่อการเรียนในภาคปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทย แนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยใช้นาฏยศัพท์เป็นฐานจะช่วยพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติทางนาฏศิลป์ให้กับผู้เรียนจนสามารถศึกษาสำเร็จตามเป้าหมายเป็นไปตามแผนการจัดการศึกษาของหลักสูตรทุกประการ

2. นาฏยศัพท์ ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ และกระบวนการท่าทางนาฏศิลป์ไทย

กระบวนการท่าทางนาฏศิลป์ไทยที่ปรากฏอยู่ในการแสดงโขน ละคร และระบำชุดต่าง ๆ ล้วนประกอบด้วยนาฏยศัพท์และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ที่นำมาเรียงร้อยรวมกันจนเกิดเป็นกระบวนการท่าทางของการแสดงนาฏศิลป์ไทยแต่ละประเภท การปฏิบัติท่าทางหนึ่งท่าจะประกอบด้วยนาฏยศัพท์หลายท่า ในการปฏิบัตินาฏยศัพท์แต่ละท่าจะต้องใช้อวัยวะภายนอกร่างกายหลายส่วนเริ่มตั้งแต่ศีรษะ ลำตัว มือ ขา และเท้า เมื่อนำท่าจากการปฏิบัตินาฏยศัพท์ทุกหมวดของร่างกายมาประกอบรวมกันจะทำให้เกิดเป็นภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทย ดังที่กรมศิลปากรได้แสดงความคิดเห็นเรื่องของนาฏยศัพท์ที่ใช้ในการแสดงโขน ละคร ไว้ว่า “นาฏยศัพท์มีทั้งที่ใช้กับการแสดงโขน และละคร แต่ก็ยังมีนาฏยศัพท์บางคำที่ใช้เฉพาะในการรำแต่ละเพลงเท่านั้น เช่น ในการรำแม่บท” (กรมศิลปากร, 2545, น. 98) ยังมีผู้ให้ความหมายของนาฏยศัพท์ไว้ในอีกหลากหลายทฤษฎี เช่น อุดม กุลเมธพันธ์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของนาฏยศัพท์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “นาฏยศัพท์ หมายถึง ศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกอวัยวะที่เราใช้ในการรำรำเป็นท่าที่เข้าใจกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนโดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ คือ ศีรษะ ลำตัว มือ ขา และเท้า” (อุดม กุลเมธพันธ์, 2556, น. 1) นอกจากนี้ สุชีรา อินทโชติ ได้ให้ความหมายของคำว่านาฏยศัพท์ไว้ว่า “นาฏยศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่ใช้กับอวัยวะเกี่ยวกับท่ารำ เพื่อใช้ฝึกหัดในการเรียนการสอน การแสดงโขน และละครในวงการนาฏศิลป์ไทย” (สุชีรา อินทโชติ, 2560, น. 156) สอดคล้องกับทฤษฎีของสมิตร เทพวงษ์ ที่ได้แสดงความคิดเห็นในความหมายของนาฏยศัพท์ว่า “นาฏยศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะท่ารำที่ใช้ในการฝึกหัดการแสดงโขนละคร” (สมิตร เทพวงษ์, 2541 น. 191) อีกทั้ง ศิริเสนห์ หอมนาน ยังได้แสดงทฤษฎีในเรื่องของนาฏยศัพท์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “นาฏยศัพท์เป็นศัพท์เฉพาะในการปฏิบัติท่ารำมีการแบ่งหมวดหมู่ของการใช้อวัยวะในการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า เป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในการฝึกหัดท่าทำให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เนื่องจากการแสดงนาฏศิลป์ไทย

มีลักษณะท่าร่าอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้ต้องมีศัพท์เฉพาะเพื่อสื่อความหมายของท่าร่านั้น ๆ ในการฝึกหัดการแสดงโขนละครในวงการนาฏศิลป์ไทย” (ศิริเสนห์ หอมนาน, 2564, น. 78) สามารถกล่าวได้ว่า นาฏยศัพท์ คือ หัวใจสำคัญของการฝึกปฏิบัติพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยในการแสดง โขน ละคร และระบำ เพราะนาฏยศัพท์จะถูกนำมาใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันระหว่างผู้เรียน และครูผู้สอนเมื่อมีการฝึกหัดท่าร่า นอกจากนาฏยศัพท์จะนำมาใช้เพื่อการสื่อสารในวงการนาฏศิลป์ไทย แล้วนั้น นาฏยศัพท์ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาใช้เป็นสื่อการสอนปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทย สำหรับช่วยเรื่องการจัดระเบียบร่างกายในการปฏิบัติท่าร่าที่ถูกต้องสวยงามให้แก่ผู้เรียน เนื่องจากการปฏิบัติ นาฏยศัพท์มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า มีการแบ่งหมวดหมู่ของการใช้อวัยวะ ภายนอกในร่างกายในการปฏิบัติท่านาฏยศัพท์ไว้อย่างชัดเจน จึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างความสมดุลในการใช้ร่างกายของผู้เรียนขณะการปฏิบัติท่าร่าได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 1 ภาพแสดงนาฏยศัพท์ที่ใช้เรียกส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
(ณรงค์ คุ่มมณี, ประเทศไทย, 2564)

นาฏศิลป์ไทย คือ ศาสตร์ทางศิลปะการแสดงที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ร่างกายของมนุษย์ตั้งแต่ศีรษะจนถึงปลายเท้า เป็นการแสดงออกทางด้านร่างกายซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนที่แต่ละบุคคลครอบครองอยู่ทั้งในการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกที่สื่อสารผ่านทางภาษากายในรูปแบบของลีลาการเคลื่อนไหวทางร่างกาย ด้วยลักษณะท่าทางของการกริยาร่ายรำตามจังหวะและทำนองเพลงอย่างมีศิลปะ เช่นที่ ภิตินันท์ อะภัย ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวร่างกายในการแสดงทางนาฏศิลป์ไว้ว่า “ศิลปะการแสดงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าอย่างเป็นระเบียบเพื่อให้เกิดความงดงามในการเคลื่อนไหว เป็นศิลปะที่เกิดจากการสร้างความสมดุลของร่างกายให้มีความงาม โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจในความหมายของการเคลื่อนไหวนั้น” (ภิตินันท์ อะภัย, 2562, น. 105) การเคลื่อนไหวร่างกายอย่างต่อเนื่องด้วยลักษณะลีลาท่าทางที่แตกต่างกันในการแสดงโขน ละคร คือ ท่าทางที่ใช้สื่อความหมายในการแสดง สอดคล้องกับที่ ธนิต อยู่โพธิ์ ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า “ภาษาทำนาฏศิลป์เป็นการแสดงความรู้สึกด้วยสีหน้าในลักษณะภาษาทำนาฏศิลป์หรือนาฏยภาษาทุกท่ามีความหมายแสดงออกมาเป็นคำพูดที่พูดด้วยศีรษะ ลำตัว มือ ขา และเท้า” (ธนิต อยู่โพธิ์, 2516, น. 150) นอกจากนี้ นิติญาณธรณ์ ศรีไพร ได้กล่าวถึงความสำคัญของนาฏยศัพท์และภาษาท่าไว้ว่า “นาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียนนาฏศิลป์ไทย นาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์จะมีลักษณะที่มีความสัมพันธ์กัน เพราะได้สื่อท่าทางในการบอกความหมายต่าง ๆ เมื่อมีการร่ายรำโดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่ทำให้เกิดท่าทางนาฏศิลป์ที่แตกต่างกันออกไปในการแสดงโขน ละคร นอกจากนี้ภาษาทำนาฏศิลป์จะบอกถึงลักษณะของนาฏยศัพท์ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน” (นิติญาณธรณ์ ศรีไพร, 2563, น. 26) สอดคล้องกับความคิดเห็นของวัชรพงษ์ สูงปานเขา ที่ได้กล่าวถึงคุณค่าและประโยชน์ของนาฏยศัพท์ ไว้ว่า “นาฏยศัพท์ใช้สื่อความหมายระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียนช่วยประหยัดเวลาในการสื่อสาร เป็นพื้นฐานความรู้ในการฝึกหัดนาฏศิลป์เสริมสร้างลีลาท่าทำให้ถูกต้อง ประณีต งดงาม เสริมสร้างสมรรถภาพในการเรียนการสอนและการแสดง” (วัชรพงษ์ สูงปานเขา, 2562, น. 89) ความงามที่เกิดจากลีลาการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าอย่างเป็นระเบียบ คือ หลักการปฏิบัติทางนาฏยศัพท์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของลีลาการร่ายรำที่ใช้ในวงการนาฏศิลป์ไทย เป็นพื้นฐานความรู้ในการฝึกหัดนาฏศิลป์ที่ช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพการใช้ร่างกายของผู้เรียนในการปฏิบัติท่าทำให้ถูกต้องสวยงาม ใช้สื่อความหมายระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียน ช่วยประหยัดเวลาการสื่อสารในการเรียนการสอนและการแสดง เมื่อนำทำนาฏยศัพท์ทุกหมวดของร่างกายมาประกอบรวมกันจะทำให้เกิดเป็นภาษาทำนาฏศิลป์ หรือที่เรียกว่า “นาฏยภาษา” ที่แสดงออกมาโดยใช้ศีรษะ ลำตัว มือ ขา และเท้า เพื่อใช้สื่อสารแทนคำพูดระหว่างนักแสดงและผู้ชมการแสดง ภาษาทำนาฏศิลป์จะบอกถึงลักษณะของนาฏยศัพท์ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของการใช้ร่างกายที่ทำให้เกิดกระบวนท่าและลีลาการร่ายรำที่ประณีตงดงาม เพื่อใช้สื่อความหมายทางนาฏศิลป์ โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจในความหมายของลีลาการเคลื่อนไหวที่ปรากฏในการแสดงโขน ละคร และระบำชุดต่าง ๆ

ภาพที่ 2 ภาพซ้ายแสดงภาษาท่าแนะนำตัวของตัวละครพระ
และภาพขวาแสดงภาษาท่าแนะนำตัวของตัวละครนาง
(วัชรพงษ์ สุงปานเขา, 2562 น. 31-32)

สรุปได้ว่า นาฏยศัพท์และภาษาท่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติท่ารำตามแบบแผนของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ลีลาการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าอย่างเป็นระเบียบจะก่อให้เกิดความงดงามของการใช้ร่างกายตามหลักปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทย นาฏยศัพท์ คือ หน่วยย่อยของการปฏิบัติท่ารำ ซึ่งเป็นกระบวนการเริ่มต้นของการฝึกปฏิบัติท่าทางการรำที่นำไปผสมรวมกันเป็นภาษาท่าทางนาฏศิลป์ที่ใช้เรียกชื่อท่ารำ เพื่อสื่อความหมายในการแสดงให้เกิดความเข้าใจกันทุกฝ่าย และเมื่อนำภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไปเรียงร้อยต่อกันด้วยท่าตั้งต้น ท่าเชื่อม และท่าจบ จึงทำให้เกิดเป็นกระบวนการและลีลาท่ารำในการแสดงโขน ละคร และระบำชุดต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นความงามตามแบบแผนของการแสดงนาฏศิลป์ไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3. การจัดการเรียนการสอนปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนเริ่มต้นที่ยังไม่มีพื้นฐาน

การจัดการเรียนการสอนเพื่อปูพื้นฐานทักษะการปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยให้กับผู้เรียนตัวละครและตัวนาง ที่เริ่มต้นเรียนปฏิบัตินาฏศิลป์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าครูผู้สอนจะเริ่มต้นการฝึกปฏิบัติโดยใช้เพลงช้าเพลงเร็วมาเป็นเพลงเริ่มต้นการฝึกหัดนาฏศิลป์ให้แก่ผู้เรียน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนจดจำกระบวนการท่ารำ รู้จักการใช้กล้ามเนื้อและการใช้อวัยวะภายนอกร่างกายของผู้เรียนในการปฏิบัติท่ารำตามจังหวะและทำนองเพลง ดังที่ กรมศิลปากรได้กล่าวถึงวิธีเริ่มต้นการฝึกหัดนาฏศิลป์ให้แก่ผู้เรียนไว้ว่า “เมื่อครูผู้ใหญ่

ได้จัดการคัดเลือกผู้เรียนตัวพระและตัวนางเป็นที่เรียบร้อยแล้วจะเริ่มฝึกหัดให้รำเพลงช้าเพลงเร็วก่อน การฝึกหัดรำในขั้นต้นนี้จะใช้เวลาอยู่ประมาณ 1-2 ปี เป็นอย่างน้อย โดยการฝึกหัดนั้นจะต้องรำกันทั้งวัน รำไปเรื่อย ๆ ช้าไปช้ามา การรำเพลงช้าเพลงเร็วของตัวพระและตัวนางมีท่าร่าที่มากมายและยืดยาวจะต้องคอยนึกถึงท่าร่าที่จะต้องรำต่อ ๆ ไป ทำให้มีความจำดียิ่งขึ้นไม่หลงลืมโดยมีครูผู้สอนคอยกำกับอยู่ตลอดเวลา” (กรมศิลปากร, 2545, น. 39) สอดคล้องกับความคิดเห็นของกมล บุญเขต ที่ได้กล่าวถึงวิธีเริ่มต้นการฝึกหัดนาฏศิลป์ให้แก่ผู้เรียนไว้ว่า “การฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนที่ยังไม่มีพื้นฐานจะเริ่มต้นฝึกจากเพลงช้า เพลงเร็วเป็นขั้นเริ่มต้น การฝึกรำเพลงช้าเพลงเร็วจะเป็นการฝึกหัดให้ผู้เรียนรู้จักการใช้ร่างกายในการรำรำ เพราะการปฏิบัติท่ารำเพลงช้าเพลงเร็วเป็นการรวมการใช้อวัยวะหลายส่วนของร่างกายในการปฏิบัติท่ารำ ช่วยฝึกการแยกประสาทสัมผัสของผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติท่าทางการรำโดยใช้หลายส่วนของร่างกาย ให้เคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน ฝึกการฟังจังหวะและทำนองเพลงไปพร้อมกับการรำรำ หลักใหญ่ คือ สอนให้ผู้เรียนจดจำกระบวนท่ารำฝึกการถ่ายเทน้ำหนักของร่างกาย จดจำวิธีการใช้ร่างกายจนสามารถเชื่อมโยงการใช้ร่างกายไปสู่กระบวนท่ารำที่สูงขึ้น เช่น การรำแม่บท” (กมล บุญเขต, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มิถุนายน, 2565)

อีกทั้ง นพวรรณ จันทรักษา ยังได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับวิธีการเรียนการสอนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยไว้ว่า “วิธีการสอนปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยในปัจจุบัน ยังคงใช้ระบบการถ่ายทอดแบบโบราณที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เน้นปูพื้นฐานการเรียนแบบลงมือปฏิบัติ โดยใช้ท่ารำเพลงช้าเพลงเร็วมาเป็นเพลงพื้นฐานเพื่อถ่ายทอดและฝึกหัดให้กับผู้เรียนก่อนการเรียนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนท่ารำ ครูผู้สอนจะให้ความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติด้วยวิธีการอธิบายและสาธิตให้ผู้เรียนเลียนแบบและปฏิบัติตาม ในระหว่างการสาธิตและการถ่ายทอดท่ารำ ครูผู้สอนจะหยิบยกนาฏยศัพท์มาใช้เรียกในระหว่างการปฏิบัติท่ารำเพื่อให้ผู้เรียนคุ้นเคยแต่ไม่ได้มีการอธิบายวิธีการปฏิบัตินาฏยศัพท์โดยละเอียด ผู้เรียนจะรู้จักนาฏยศัพท์จากท่ารำที่ปรากฏอยู่ในกระบวนท่าของระบำชุดต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูผู้สอน สาเหตุที่ทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติท่ารำได้เพราะการฝึกฝนด้วยการทำซ้ำทำบ่อย ๆ จนเกิดความคุ้นชินกลายเป็นความชำนาญและประสบการณ์ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างมาก” (นพวรรณ จันทรักษา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 มิถุนายน 2565) ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของนิสา เมลานนท์ ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ใกล้เคียงกันว่า “ในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรให้ผู้เรียนศึกษาทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ สำหรับการสอนนาฏศิลป์ไทยภาคปฏิบัติยังคงเน้นการฝึกทักษะโดยอาศัยการจดจำท่าทางและเลียนแบบจากครูผู้สอนเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ฝึกปฏิบัตินาฏศิลป์ให้ถูกต้องและมีลีลางดงามน่าชมจำเป็นต้องมีความแม่นยำ การสอนนาฏยศัพท์ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานั้น เมื่อผู้สอนจะสอนปฏิบัตินาฏศิลป์เพลงใด ก็จะต้องอธิบายและสาธิตนาฏยศัพท์แทรกไปกับท่ารำเพลงนั้น ๆ แล้วให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม (นิสา เมลานนท์, 2555, น. 82) นอกจากนี้ ธีรเดช กลิ่นจันทร์ ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันไว้ว่า

“รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ สำหรับผู้เริ่มต้นเรียนนาฏศิลป์ที่ยังไม่มีพื้นฐาน ครูผู้สอนจะเริ่มสอนรำพื้นฐานเพลงช้าเพลงเร็วก่อน มิได้มีหลักสูตรที่สอนเรื่องนาฏยศัพท์โดยเฉพาะให้กับผู้เรียน เช่น ในการต่อท่ารำครูผู้สอนไม่ได้บอกว่านี่คือนาฏยศัพท์ใด แต่จะปรากฏการเรียกชื่อนาฏยศัพท์ที่ใช้ควบคู่ไปกับการต่อท่ารำแทรกอยู่ในระหว่างการเรียนการสอน ใช้วิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบพฤติกรรมของครูผู้สอน โดยสอนให้ผู้เรียนปฏิบัติตามมีการจับท่ารำของครู วิธีการนี้เป็นทักษะการปฏิบัติ เริ่มต้นของการเรียนนาฏศิลป์เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักการใช้กล้ามเนื้อของตนเอง และรู้จักการฟังการใช้จังหวะ ในการรำจะไม่มุ่งเน้นเรื่องของลีลาในการรำรำนั้น ลีลาจะเกิดขึ้นมาภายหลัง ส่วนการเรียนเจาะลึกในนาฏยศัพท์จะเริ่มเรียนในระดับชั้นสูง แต่จะไม่ได้นำมาอธิบายในการเรียนในระดับพื้นฐานหรือเริ่มต้น” (ธีรเดช กลิ่นจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 พฤษภาคม 2565)

นอกจากนี้ ประเมษฐ์ บุญยชัย ยังได้แสดงทัศนะเรื่องของการจัดการเรียนการสอนทางนาฏศิลป์ไทยไว้อย่างน่าสนใจว่า “การเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยจะเน้นในเรื่องของการฝึกทักษะด้วยบทเรียนซ้ำ ๆ ย้ำเนื้อหาการฝึกเป็นระยะเวลาพอสมควร จนผู้รับการฝึกเกิดความชำนาญสามารถจดจำท่าทางซึ่งเป็นหลักใหญ่ได้ ครูผู้สอนจึงจะถ่ายทอดกลวิธีที่จะปรุงแต่งลีลาท่าทางเฉพาะตัวของผู้เรียนให้มีความงดงามยิ่งขึ้น (ประเมษฐ์ บุญยชัย, 2544 น. 130) สอดคล้องกับที่ นิติญาณธร ศรีไพร ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางนาฏศิลป์ไทยไว้ว่า “ครูผู้สอนส่วนใหญ่จะใช้เทคนิคการสอนด้วยวิธีสาธิตให้ผู้เรียนได้สังเกตและปฏิบัติตาม โดยยึดหลักการและเทคนิคการสอนที่เน้นกระบวนการปฏิบัติ การสอนนาฏศิลป์จะเน้นทักษะการปฏิบัติ เนื่องจากเป็นการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างมีลีลาท่าทางที่อ่อนช้อยงดงาม จึงจำเป็นต้องมีหลักการสอนนาฏศิลป์โดยเฉพาะ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อาจใช้สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการฝึกปฏิบัติ ใช้วิธีการฝึกฝนซ้ำ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนเกิดทักษะปฏิบัติ (นิติญาณธร ศรีไพร, 2563, น. 10)

จากที่กล่าวมา เห็นได้ว่าวิธีการจัดการเรียนการสอนทางนาฏศิลป์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนิยมเริ่มต้นฝึกหัดนาฏศิลป์ให้กับผู้เรียนด้วยการรำเพลงช้าเพลงเร็ว ครูผู้สอนจะใช้เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดท่ารำให้กับผู้เรียนด้วยวิธีการสาธิต แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตามด้วยวิธีเลียนแบบโดยเน้นที่กระบวนการปฏิบัติมิได้สอนเรื่องนาฏยศัพท์โดยเฉพาะ แต่จะปรากฏการเรียกชื่อนาฏยศัพท์ที่ใช้ควบคู่ไปกับการถ่ายทอดท่ารำแทรกอยู่ในระหว่างการเรียนการสอน การฝึกหัดมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการจดจำท่าทางของเพลงช้าเพลงเร็ว ครูผู้สอนมีการอธิบายและสาธิตวิธีการปฏิบัตินาฏยศัพท์สอดแทรกไปกับการถ่ายทอดท่ารำเพลงช้าเพลงเร็ว รวมถึงวิธีการที่ครูผู้สอนลงมือจับท่ารำให้กับผู้เรียนในระหว่างการฝึกปฏิบัตินาฏศิลป์ วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นเทคนิคและวิธีการสอนที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เริ่มต้นเรียนที่ยังไม่มีพื้นฐาน เป็นรูปแบบการฝึกหัดที่ใช้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างแพร่หลายสามารถพบเห็นได้บ่อยในการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา ทั้งในระดับมัธยมจนถึงระดับชั้นอุดมศึกษา

ภาพที่ 3 ภาพแสดงการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยโดยมีครูผู้สอนเป็นผู้สาธิตแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
(ณรงค์ คุ่มมณี, ประเทศไทย, 2565)

ภาพที่ 4 ภาพแสดงการจับท่ารำให้กับผู้เรียนโดยครูผู้สอนระหว่างการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทย
(ณรงค์ คุ่มมณี, ประเทศไทย, 2565)

เทคนิคและวิธีการจัดการเรียนการสอนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียนจะเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะช่วยสร้างพื้นฐานทักษะที่ดีสามารถลดและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอนปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทยให้กับผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานได้เป็นอย่างดี ดังที่ โกวิท ษัณฐศิริ ได้ให้ข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการและเทคนิคการสอนไว้ว่า “การสอนแบบแนะนำและการสอนแบบสาธิต คือ การสอนที่ผู้เรียนต้องทำตามคำสั่งหรือคำแนะนำจากครู มีการสาธิตเป็นตัวอย่างให้กับผู้เรียน ผู้เรียนทำตามเลียนแบบโดยมีทำนองเพลงและเครื่องประกอบจังหวะ” (โกวิท ษัณฐศิริ, 2527, น. 6) นอกจากนี้ สุชีรา อินทโชติ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเทคนิคการจัดการเรียนการสอนทางนาฏศิลป์ไทยว่า “ในการศึกษานาฏศิลป์ไทยจะต้องเรียนรู้นาฏยศัพท์เบื้องต้น เพราะเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่จะทำให้สามารถเข้าใจในศิลปะทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้เป็นอย่างดี การเรียนรู้นาฏยศัพท์เบื้องต้นเป็นการศึกษาแก่นแท้และวิธีการที่ถูกต้องที่สามารถทำให้รับรู้การสื่อสารจากการแสดงออกของท่าทางต่าง ๆ ที่มีการสร้างสรรค์จนเกิดความวิจิตรงดงาม มีความอ่อนช้อย ท่วงท่ากิริยาที่แสดงออกมามีความนุ่มนวลและประณีต นาฏยศัพท์จึงมีความหมายเป็นคำที่ใช้เรียกชื่อท่าทางนาฏศิลป์ไทย” (สุชีรา อินทโชติ, 2560, น. 155) นอกจากนี้ วรพรรณ สว่างจิตร ก็ได้แสดงความคิดเห็นเรื่องของสื่อและรูปแบบการสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเทคนิคการจัดการเรียนการสอนทางนาฏศิลป์ไทยไว้ว่า “สื่อ และรูปแบบการสอนที่เหมาะสมกับการเรียนในรายวิชานาฏศิลป์จะช่วยสร้างทักษะที่ดีให้กับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองผ่านสื่อและวิธีการจัดการเรียนรู้ โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุน ผู้เรียนจะสามารถปฏิบัตินาฏยศัพท์และภาษาท่าได้อย่างถูกต้องสวยงามตามรูปแบบ ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น” (วรพรรณ สว่างจิตร, 2565, น. 28) เทคนิคการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อและรูปแบบการสอนที่เหมาะสมกับการเรียนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยจะช่วยสร้างทักษะการเรียนรู้ในขั้นต้นให้แก่ผู้เรียน การเน้นย้ำ ทบทวน และฝึกซ้อมซ้ำ ๆ เป็นวิธีการที่พบเห็นได้บ่อยในการสอนระดับอุดมศึกษา รูปแบบและวิธีการสอนเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนสามารถจดจำกระบวนการท่ารำ รู้จักคุ้นเคยกับการใช้ร่างกายของตนเองจนสามารถปฏิบัติท่ารำได้อย่างถูกต้อง วิธีการเรียนการสอนในลักษณะนี้ต้องใช้เวลาค่อนข้างมากกว่าที่ผู้เรียนจะสามารถปฏิบัติท่ารำได้ถูกต้องสวยงามตามแบบแผน เพื่อลดระยะเวลาของการเรียนที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงจำเป็นต้องมองหาสื่อ และรูปแบบการสอนที่มีเนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและใส่ใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น เทคนิคการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อและรูปแบบการสอนที่ดีและมีความเหมาะสมกับผู้เรียนจะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับนำมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน ช่วยลดเวลาการเรียนเพิ่มพูนทักษะความสามารถในการปฏิบัตินาฏศิลป์ของผู้เรียนให้ดีขึ้นได้ในระยะเวลาอันจำกัด

การศึกษาวิธีการปฏิบัตินาฏยศัพท์อย่างละเอียด คือ การศึกษาแก่นแท้ของการเรียนรู้ในศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย การปูพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ไทยด้วยการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกหัดนาฏยศัพท์เบื้องต้นอย่างละเอียดครบถ้วนทุกหมวดหมู่ของการใช้ร่างกายในการปฏิบัติท่ารำเป็นวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม

และควรจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านทักษะพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติศิลปะทางด้านนาฏศิลป์ไทย ได้รับประโยชน์เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอย่างสูงสุด เริ่มต้นตั้งแต่การเรียนรู้นาฏยศัพท์ที่ใช้เรียกอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่ต้องใช้ในการปฏิบัติท่ารำ ผู้เรียนจะต้องรู้จักนาฏยศัพท์ที่ใช้เรียกอวัยวะในร่างกายแล้วนำมาใช้เคลื่อนไหว โดยเข้าใจถึงตำแหน่งที่ถูกต้องของการใช้ร่างกายตามหลักการนาฏยศัพท์นั้น เช่น เกลียวข้าง อยู่ในส่วใด และตำแหน่งใดของร่างกาย เมื่อผู้เรียนรู้จักนาฏยศัพท์ที่ใช้เรียกอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายดีแล้ว จึงจะพัฒนาไปสู่การฝึกใช้ร่างกายเพื่อปฏิบัตินาฏยศัพท์ในท่าต่าง ๆ ตามหมวดการใช้อวัยวะของร่างกายตามหลักการปฏิบัตินาฏยศัพท์

4. แนวทางการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา

ผู้เขียนขอเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทย ที่นำมาใช้แก้ไขปัญหาคือผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะให้กับนักศึกษาในสาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในวิธีการใช้อวัยวะของร่างกาย เพื่อให้สามารถปฏิบัติท่านาฏยศัพท์และกระบวนท่ารำเพลงช้าเพลงเร็ว เลียนแบบครูผู้สอนได้อย่างถูกต้องครบถ้วน เป็นไปตามแผนระยะเวลาการจัดการเรียนการสอนที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยใช้นาฏยศัพท์มาเป็นฐานสร้างเสริมความเข้าใจพื้นฐานเพื่อสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องด้วยแนวทาง ดังต่อไปนี้

4.1 แนวทางการถอดบทเรียนท่านาฏยศัพท์จากกระบวนท่ารำที่ปรากฏอยู่ในระบำเพลงช้าเพลงเร็ว วิธีการนี้เป็นอีกหนึ่งวิธีที่สาขาวิชาศิลปะการแสดงนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน โดยอาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาได้ถอดท่านาฏยศัพท์ที่ปรากฏในระบำเพลงช้าเพลงเร็ว ตั้งแต่ท่าเริ่มต้นจนถึงท่าจบ ว่าประกอบด้วยท่านาฏยศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อวัยวะศีรษะ ไหล่ ลำตัว มือ ขา และเท้าอย่างไรโดยละเอียด แล้วจึงนำท่านาฏยศัพท์ที่ได้จากการถอดบทเรียนจากกระบวนท่ารำของเพลงช้าเพลงเร็วทั้งหมดมาเป็นฐานในการถ่ายทอด เพื่อปูพื้นฐานทักษะที่สำคัญของการปฏิบัติท่ารำให้กับผู้เรียนตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1.1 ขั้นตอนที่ 1 ขั้นปูพื้นฐานด้วยการนำนาฏยศัพท์มาใช้เป็นฐานถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการเรียนการสอน ด้วยการอธิบายและฝึกให้ผู้เรียนเริ่มต้นปฏิบัติท่านาฏยศัพท์ จากการใช้อวัยวะภายนอกร่างกายไปที่ละส่วนตามลำดับ อาจารย์ผู้สอนจะใช้วิธีการสาธิตและถ่ายทอดหลักการปฏิบัติท่านาฏยศัพท์ที่เป็นไปตามหลักปฏิบัติของการใช้ร่างกายที่ถูกต้องครบถ้วนทุกส่วนของร่างกายตามหลักปฏิบัติในการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยเริ่มต้นให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติท่านาฏยศัพท์จากส่วนของการใช้อวัยวะมือเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติท่านาฏยศัพท์ในส่วนการใช้ลำตัว ไหล่ และศีรษะเป็นลำดับที่สอง

ลำดับสุดท้าย คือ การฝึกปฏิบัติทำนาฏยศัพท์ในส่วนของการใช้อวัยวะขา และเท้า ผู้เรียนจะได้รับการฝึกให้ปฏิบัติเลียนแบบตามอาจารย์ผู้สอนแบบซ้ำ ๆ อย่างละเอียด ร่วมกับการจับท่าทำให้กับผู้เรียนในระหว่างการปฏิบัติทำนาฏยศัพท์โดยอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคุ้นเคยกับการใช้ร่างกายของตนเอง เกิดความเข้าใจสามารถจัดวางการใช้ศีรษะ ไหล่ ลำตัว มือ ขา และเท้าของตนเองให้อยู่ในสัดส่วนที่เหมาะสมจนสามารถปฏิบัติทำนาฏยศัพท์ได้อย่างถูกต้อง

4.1.2 ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการนำทำนาฏยศัพท์มาเรียงร้อยรวมกันเป็นภาษาทำนาฏศิลป์ ในขั้นตอนนี้อาจารย์ผู้สอนจะเริ่มต้นการสอนให้ผู้เรียนรู้จักท่าตั้งต้น ท่าเชื่อม และท่าจบ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงนาฏศิลป์ไทย เมื่อนำภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไปเรียงร้อยต่อกันด้วยท่าตั้งต้น ท่าเชื่อม และท่าจบ จึงทำให้เกิดเป็นกระบวนการท่าของการรำเพลงช้าเพลงเร็ว เมื่อผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการฝึกปฏิบัติทำนาฏยศัพท์พื้นฐานที่ถูกต้องครบถ้วนทุกส่วนของร่างกายตามหลักปฏิบัติทำนาฏยศัพท์แล้ว อาจารย์ผู้สอนจะเข้าสู่กระบวนการต่อไป โดยให้ผู้เรียนทดลองฝึกปฏิบัติด้วยการนำทำนาฏยศัพท์ส่วนของการใช้มือ ลำตัว ไหล่ ศีรษะไปรวมกับการใช้ขาและเท้า เพื่อประกอบรวมให้เป็นท่ารำ โดยเรียงลำดับการประกอบรวมทำนาฏยศัพท์ไปตามลำดับกระบวนการท่ารำของเพลงช้าเพลงเร็ว มีการสาธิตและถ่ายทอดหลักปฏิบัติทำนาฏยศัพท์ในส่วนของการใช้ศีรษะ ไหล่ ลำตัว มือ ขา และเท้ามารวมเป็นกระบวนการท่ารำด้วยท่าเริ่มต้น ท่าเชื่อม และท่าจบ เรียงไปตามลำดับกระบวนการท่าในการรำเพลงช้าเพลงเร็ว นอกจากนี้อาจารย์ผู้สอนยังใช้วิธีการจับท่าทำให้กับผู้เรียนในระหว่างการฝึกปฏิบัติการนำทำนาฏยศัพท์มาเรียงร้อยรวมกันให้เกิดเป็นท่ารำตามกระบวนการท่าของการรำเพลงช้าเพลงเร็ว

4.1.3 ขั้นตอนที่ 3 ฝึกปฏิบัติกระบวนการรำเพลงช้าเพลงเร็ว คือ กระบวนการที่ผู้เรียนจะได้ฝึกปฏิบัติการรำตามกระบวนการท่าในเพลงช้าเพลงเร็วเข้ากับทำนองเพลง เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักการฟังร่วมกับการใช้จังหวะในการปฏิบัติท่ารำกับทำนองดนตรี โดยให้ปฏิบัติตามอาจารย์ผู้สอนสลับกับการปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งแบบเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล ในขั้นตอนนี้อาจารย์ผู้สอนจะมีการทบทวนหลักการปฏิบัติทำนาฏยศัพท์ด้วยการเรียกชื่อทำนาฏยศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการท่ารำเพลงช้าเพลงเร็วอย่างต่อเนื่องในระหว่างการปฏิบัติท่ารำ เพื่อช่วยย้ำเตือนและทบทวนความจำในเรื่องของการปฏิบัติทำนาฏยศัพท์และกระบวนการท่ารำให้กับผู้เรียน อีกทั้งยังคงใช้วิธีการจับท่าทำให้กับผู้เรียนในระหว่างการฝึกปฏิบัติกระบวนการท่ารำเพลงช้าเพลงเร็ว เข้ากับทำนองเพลง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคุ้นเคยกับการใช้กล้ามเนื้อของตนเองในการปฏิบัติท่ารำ ช่วยพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติทางนาฏศิลป์ให้กับผู้เรียน ในขั้นตอนนี้อาจารย์ผู้สอนจะมุ่งเน้นความถูกต้องของการเคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะเพลง ไม่มุ่งเน้นเรื่องลีลาในการร่ายรำของผู้เรียนเป็นหลัก กระบวนการถ่ายทอดเรื่องของเทคนิคและลีลาในการร่ายรำจะถ่ายทอดให้กับผู้เรียนในกระบวนการถัดไป

4.2 แนวทางการนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ที่ได้รับการเผยแพร่ลงในฐานข้อมูล Thai Digital Collection โดยนำมาใช้กระตุ้นความสนใจให้แก่ผู้เรียน เพื่อช่วยเสริมสร้างทักษะสำคัญให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนทำให้การเรียนการสอนเกิดผลสัมฤทธิ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แนวทางนี้เป็นการนำข้อมูลทางวิชาการที่นักวิชาการนาฏศิลป์ได้นำเสนอไว้มาใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านนาฏศิลป์ให้กับผู้เรียน ดังที่ วรรณพร สว่างจิตร์ ได้นำเสนอข้อมูลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องของนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์สำหรับนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย

- 4.2.1 งานวิจัยที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุดการเรียนรู้หรือชุดการสอน
- 4.2.2 งานวิจัยที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์
- 4.2.3 งานวิจัยที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อวีดิทัศน์ประกอบการสอน
- 4.2.4 งานวิจัยที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน
- 4.2.5 งานวิจัยที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (วรรณพร สว่างจิตร์, 2565, น. 23)

สาขาวิชาศิลปะการแสดง ได้เลือกนำผลงานวิจัยที่ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้วีดิทัศน์ประกอบการสอนมาเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากสื่อวีดิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับชุดการเรียนรู้ นาฏยศัพท์และภาษาทำที่นักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ได้ค้นคว้าและเผยแพร่ข้อมูลไว้มีความหลากหลาย ผู้เรียนสามารถทบทวนและฝึกปฏิบัตินาฏยศัพท์และภาษาทำตามชุดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง แนวทางนี้เป็นอีกหนึ่งวิธีการที่นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาผู้เรียน ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้ให้กับตนเอง ด้วยการค้นคว้าผ่านสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายตามความสนใจของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัตินาฏยศัพท์และภาษาทำได้อย่างถูกต้อง จนสามารถพัฒนาฝีมือในการปฏิบัติลีลาท่าร่ายของตนเองได้อย่างถูกต้องตามหลักนาฏยศัพท์ มีความสวยงามตามแบบนาฏศิลป์ไทยและนำไปเชื่อมโยงการใช้ร่างกายในการเรียนกระบวนท่าร่ายที่สูงขึ้นในอนาคต

แนวทางการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนในสาขาวิชาศิลปะการแสดงที่มีความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะ ตามข้อมูลที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้เป็นเพียงตัวอย่างของการค้นหาแนวทางที่ต้องการนำเสนอให้เห็นถึงวิธีการนำนาฏยศัพท์มาใช้เป็นฐาน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับการจัดการเรียนการสอนร่วมกับการนำข้อมูลทางวิชาการที่เป็นประโยชน์จากนักวิชาการนาฏศิลป์มาใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ทั้งสองแนวทางนี้สามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของการปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทย และแก้ไขปัญหาความแตกต่างทางด้านพื้นฐานทักษะให้กับผู้เรียนในสาขาวิชาศิลปะการแสดงได้เป็นอย่างดี

5. บทสรุป

นักวิชาการนาฏศิลป์ได้แสดงทรรศนะในเรื่องคุณค่า ประโยชน์ และความสำคัญของการนำนาฏศิลป์มาใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยให้กับผู้เรียน ทั้งในระดับมัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยมีการสร้างสรรค์สื่อการเรียนการสอนไว้อย่างมากมายหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบบทเพลงนาฏศิลป์ ลีลานาฏศิลป์ และอื่น ๆ ที่สามารถศึกษาได้จากแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์วิชานาฏศิลป์ไทย บทความวิชาการฉบับนี้เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ต้องการนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่า ประโยชน์ และความสำคัญของนาฏศิลป์ในมุมมองต่าง ๆ เพราะ “นาฏศิลป์” คือ หัวใจสำคัญ เป็นแก่นแท้ในการฝึกหัดการแสดง โขน ละคร และระบำ เป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาใช้เสริมสร้างพื้นฐานความรู้เพิ่มพูนทักษะสำคัญของการปฏิบัติกระบวนการทางด้านนาฏศิลป์ไทยให้กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านทักษะพื้นฐานทางนาฏศิลป์ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา นาฏศิลป์เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับนำมาช่วยเรื่องการจัดระเบียบร่างกายในการปฏิบัติท่ารำของผู้เรียนให้ถูกต้องสวยงาม เสริมสร้างความสมดุลในการใช้ร่างกายของผู้เรียนขณะการปฏิบัติท่ารำได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการปฏิบัตินาฏศิลป์มีความเกี่ยวข้องกับการใช้อวัยวะภายนอกร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า มีการแบ่งหมวดหมู่ของอวัยวะที่ต้องใช้ในการปฏิบัติท่านาฏศิลป์ไว้อย่างชัดเจน หากผู้เรียนได้รับการอธิบายและถ่ายทอดวิธีปฏิบัตินาฏศิลป์โดยละเอียดก่อนการฝึกปฏิบัติท่ารำจะช่วยสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีพื้นฐานทักษะที่ดี สามารถลดทอนระยะเวลาของการเรียน และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษาทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการรำได้ถูกต้องรวดเร็วเป็นไปตามแผนระยะเวลาของการศึกษามากยิ่งขึ้น

กระบวนการจัดการเรียนการสอนในการเรียนปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทยมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งกับผู้เรียนในแขนงนี้ เทคนิคและวิธีการจัดการเรียนการสอนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยโดยใช้นาฏศิลป์เป็นฐานจะช่วยสร้างความเข้าใจส่งผลต่อการรับรู้ที่ดีให้แก่ผู้เรียน เทคนิคและวิธีการจัดการเรียนการสอนปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยที่ดีและมีความเหมาะสมกับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา จะเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะช่วยสร้างพื้นฐานทักษะในการรำที่ดี สามารถลดและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอนปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ไทยให้กับตัวผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาได้เป็นอย่างดี เนื่องจากนาฏศิลป์มีประโยชน์ มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการเรียนนาฏศิลป์ไทยในหลายประการดังที่ได้กล่าวมา หากครูผู้สอนรู้จักและเข้าใจที่จะนำนาฏศิลป์มาประยุกต์ใช้ในการสอนอย่างเหมาะสมจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการเรียน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาให้กับตัวผู้เรียนหลักสูตรและสถาบันการศึกษาได้เป็นอย่างดี แนวทางการแก้ไขปัญหาให้กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านทักษะพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยโดยใช้นาฏศิลป์มาเป็นฐานในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทย เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำคัญของการสร้างพื้นฐานความรู้เพิ่มพูนทักษะปฏิบัติทางด้านนาฏศิลป์ให้กับผู้เรียน วิธีการถอดบทเรียนท่านาฏศิลป์จากกระบวนการรำที่ปรากฏอยู่ในระบำเพลงช้าเพลงเร็ว ตั้งแต่ท่าเริ่มต้นจนถึงท่าจบว่าประกอบด้วยท่านาฏศิลป์ท่าใดบ้าง แล้วนำ

ทำนาฏยศัพท์ที่ได้จากการถอดบทเรียนในกระบวนการทำรำเพลงช้าเพลงเร็วทั้งหมดมาเป็นฐานในการถ่ายทอดให้กับผู้เรียน โดยใช้เทคนิคและวิธีการสอนด้วยการอธิบาย สาธิต และถ่ายทอดหลักการปฏิบัตินาฏยศัพท์อย่างถูกต้องครบถ้วนทุกหมวดของร่างกายก่อนเข้าสู่ขั้นตอนของการฝึกปฏิบัติทำรำพื้นฐานเพลงช้าเพลงเร็ว โดยการอธิบายและสาธิตให้ผู้เรียนลอกเลียนแบบและปฏิบัติตามครูผู้สอน แล้วทบทวนนาฏยศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการทำรำเพลงช้าเพลงเร็วในระหว่างการปฏิบัติทำรำ แนวทางนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการรับรู้ที่ดี มีความเข้าใจหลักการใช้ร่างกายสามารถจัดวางการใช้ศีรษะ ลำตัว มือ ขา และเท้าของตนเองให้อยู่ในสัดส่วนที่เหมาะสมเกิดความสะดวกของการใช้ร่างกายจนสามารถจัดระเบียบร่างกายในการปฏิบัติทำรำได้อย่างถูกต้องตามหลักนาฏยศัพท์และสวยงามตามแบบนาฏศิลป์ไทย

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้นาฏยศัพท์เป็นฐานจะช่วยพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติทางนาฏศิลป์ให้กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านทักษะพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ช่วยลดปัญหาความไม่เข้าใจในเรื่องการจัดระเบียบร่างกายที่ไม่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติทำรำ ทำให้เกิดความเข้าใจในการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อต้องปฏิบัติทำรำให้กับผู้เรียน ช่วยสร้างองค์ความรู้พื้นฐานก่อนการเรียนภาคปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทย แก้ไขปัญหาให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติทำรำเลียนแบบครูผู้สอนได้อย่างถูกต้องครบถ้วนตามจารีตปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยในระยะเวลาอันจำกัด ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้และสนใจเรียนนาฏศิลป์ไทย เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาจนสามารถศึกษาสำเร็จตามเป้าหมาย เป็นไปตามแผนการจัดการศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรทุกประการ

6. รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2545). *รวมงานนิพนธ์ของนายอาคม สายาคม*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองศิลป์.
- โกวิทย์ ชันศรี. (2527). *สื่อการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ในสื่อการสอนระดับประถมศึกษา เล่มที่ 1*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2516). *โขน*. กรุงเทพมหานคร: กองการสังคีต กรมศิลปากร.
- นิติญาณธรณ์ ศรีไพร. (2563). *การพัฒนาทักษะการปฏิบัติ โดยใช้วิธีการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) ร่วมกับสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) รายวิชานาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกุเวียงวิทยาคม*. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 25 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- นิสา เมลานนท์. (2555). การพัฒนานวัตกรรมการสอนวิชานาฏศิลป์ เรื่อง ลีลา นาฏยศัพท์. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 4(1), 76-97.

- ประเมษฐ์ บุญชัย. (2544). *เอกสารประกอบการสอนวิชาจารีตนาฏศิลป์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยนาฏศิลป์.
- ภิตินันท์ อะภัย. (2562). โขนพระราชทานกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะการแสดงโดยใช้แนวคิดศาสตร์พระราช. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 23(2), 103-112.
- สุชีรา อินทโชติ. (2560). การจัดทำสื่อการสอนนาฏยศัพท์เบื้องต้นในรูปแบบบทเพลงสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. *วารสารวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 19(1), 154-165.
- สุมิตร เทพวงษ์. (2541). *นาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์สำหรับครูประถมและมัธยม*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ศิริเสนห์ หอมนาน. (2564). การพัฒนาชุดการเรียนรู้เรื่องนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์ (มสป.)*, 23(2), 76-88.
- วรพรรณ สว่างจิตร. (2565). การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้นาฏยศัพท์และภาษาทำเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์. *วารสารการวิจัยกาสะลองคำ*, 16(1), 17-29.
- วัชรพงษ์ สูงปานเขา. (2562). *ภาษาอังกฤษเพื่อการสอนนาฏศิลป์ไทยพื้นฐานให้แก่ชาวต่างชาติ*. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- อุดม กุลเมธพันธ์. (2556). *นาฏยศัพท์ฉบับครูละมุล*. เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์.